

Dr Kinga Lisowska, <https://orcid.org/0000-0002-8404-4363>

Wydział Nauk Społecznych

Instytut Nauk Pedagogicznych

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Dr Majka Łojko, <https://orcid.org/0000-0003-4801-8069>

Wydział Nauk Ekonomicznych

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Praca socjalna jako kategoria polskiej pedagogiki społecznej.

(Dyskurs z pogranicza pedagogiki społecznej i pracy socjalnej)

Social work as a category of Polish social pedagogy.

(Discourse at the crossroads of social pedagogy and social work)

doi: 10.34766/fetr.v42i2.251

Abstrakt: Nurty refleksji nad pracą socjalną oraz kierunki myślenia w pedagogice społecznej wyraźnie się przenikają tworząc ścisły związek, który należy analizować na wielu płaszczyznach. W praktyce pracy socjalnej nieustannie poszukuje się inspiracji teoretycznych w myśli pedagogów społecznych. Z kolei pedagogika społeczna wykazuje zainteresowanie pracą socjalną jako istotnym obszarem praktyki społecznej, nie tylko poddając ją teoretycznemu oglądowi, ale również szukając w treści działań socjalnych inspiracji własnych poszukiwań badawczych. Związki między nurtami teorii pedagogicznych oraz koncepcjami pracy socjalnej pozostają od lat bardzo bliskie, gdyż łączy je wspólny namysł nad społecznym sensem działań oraz projektami zmian. Stąd słuszne jest stwierdzenie o przenikalności i komplementarności tych dwóch perspektyw. Pedagogika społeczna jako nauka teoretyczno-praktyczna rozwijają się na skrzyżowaniu wielu nauk w tym: biologicznych, filozoficznych, społecznych dzięki własnemu punktowi widzenia. Przez co, istotnie rozszerza zakres swoich zainteresowań na środowiskowe uwarunkowania wychowania człowieka. We współczesnej pedagogice społecznej pozycja pracy socjalnej pozostaje szczególna: to właśnie przez pracę socjalną różnorodne teorie pedagogiczne niejednokrotnie nabierały społecznego znaczenia, były społecznym sprawdzianem, stanowi ona też dla pedagogiki społecznej istotne zadanie poznawcze i wyzwanie praktyczne. Ze względu na przedmiot swoich zainteresowań, może posłużyć konstruowaniu modeli pracy socjalnej.

Wychodząc z założenia, że związki między nurtami teorii pedagogicznych oraz koncepcjami pracy socjalnej są bardzo bliskie, artykuł podejmuje dyskusję nad specyfiką pracy socjalnej w odniesieniu do tradycji i porównań ze współczesnymi założeniami pedagogiki społecznej.

Słowa kluczowe: dyskurs pedagogiczny, pedagogika społeczna, praca socjalna, komplementarność.

Abstract: Varied reflection on social work and manifold thinking in social pedagogy clearly intertwine, creating a close relationship that should be analysed at many levels. In the practice of social work, theoretical inspirations are constantly sought in the thoughts of social educators. In turn, social pedagogy shows interest in social work as an important area of social practice, not only subjecting it to theoretical review, but also seeking in the content of social activities inspiration of one's own research. The relationships between pedagogical theories and concepts of social work have remained very close for years because they share a common reflection on the social sense of actions and on projects of changes. Hence the permeability and complementarity of these two perspectives.

Social pedagogy as a theoretical and practical science – thanks to its own point of view – develops at the intersection of many sciences, including biological, philosophical and social. As a result, it significantly expands its scope of interest to the environmental conditions of human upbringing. In contemporary social pedagogy, the position of social work remains special: it is through social work that various pedagogical theories have often acquired social significance and have been socially tested; social work is also an important cognitive task and practical challenge for social pedagogy. Due to the subject of its interest, it can be used to construct social work models.

Assuming that the relationships between pedagogical theories and concepts of social work are very close, the article discusses the specificity of social work in relation to traditions and comparisons with contemporary assumptions of social pedagogy.

Keywords: pedagogical discourse, social pedagogy, social work, complementarity.

Wprowadzenie

Należy zgodzić się z twierdzeniem, że praca socjalna jest dla pedagogiki społecznej istotnym zadaniem poznawczym i wyzwaniem praktycznym. Z kolei pedagogika społeczna jest tożsama z teorią pracy socjalnej, którą można potraktować jako całość działań zmierzających do zmiany sposobu funkcjonowania jednostek lub grup w określonym otoczeniu społecznym, będących rodzajem działań wychowawczych. Tak więc zarówno pedagogika społeczna jak i praca socjalna stanowią „praktykę” konstruowaną przez określoną semantykę. Pomimo pewnych różnic perspektyw, związki pomiędzy różnorodnymi nurtami teorii pedagogicznych oraz koncepcjami pracy socjalnej pozostają bardzo bliskie (Marynowicz-Hetka, 1996, s. 167).

Elementarną przyczyną pracy socjalnej jest świadomość braku u ludzi umiejętności rozwiązywania trudności życiowych lub niemożności znalezienia przez nich pomocy u tych, którzy mogliby ją świadczyć. Przyczyny te dotyczą przede wszystkim sfery motywacji bądź intencji, a więc wymagają zabiegów pedagogicznych, które wykraczają poza tradycyjne działania w ramach systemu pomocy społecznej (Mikołajewicz, 1999, s. 30).

Wymaga to stosowania działalności metodycznej, bowiem jest ona zwykle skuteczniejsza od czynności podejmowanych doraźnie. W teorii pracy socjalnej mówi się o metodach działania, lecz nie zawsze określa się, na czym owa metodyczność działania ma polegać. Z kolei w pedagogice społecznej tworzy się terminologię, która sama w sobie zawiera zamiar wyposażenia aktywności wychowawcy w walor celowości i planowości. Myśl o ideałach przyszłego życia jest immanentnym celem pracy wychowawczej. Współczesne wychowanie coraz częściej nie jest traktowane jako czynność autonomiczna, lecz towarzyszy ludziom w ich codziennym życiu jako intencja wprowadzania ciągłych zmian w ich świadomości. Wychowawca pomaga przewycięzać trudności życiowe, występując jednocześnie w różnych rolach, m.in. w roli pracownika socjalnego. Przymiotnik „wychowawcza” wzbogaca znaczenie pracy socjalnej, jako działania wspierającego ludzi potrzebujących wsparcia materialnego i psychospołecznego, o świadomość faktu, że działanie to ma wartość tworzenia nowej rzeczywistości. Proces wychowania jest w tym

przypadku swoistym stymulatorem postępowania i działania, dokonywaniem wyboru, przewidywaniem pewnych sytuacji, nakazującym przyjęcie określonych ról i postaw społecznie użytecznych. Ważną stroną wychowania jest więc przygotowanie jednostek do użytecznej egzystencji w życiu, do samoczynnego oferowania pomocy, umiejętności dostrzegania potrzebujących i niesienie im pomocy (Gołuch-Pach, 2020).

Przedmiotem niniejszego opracowania jest analiza złożoności znaczenia teorii pracy socjalnej w kategorii dyskursu naukowego polskiej pedagogiki społecznej.

1. Teoretyczne perspektywy pracy socjalnej – próba systematyzacji

Praca socjalna wyrosła na gruncie humanizmu i demokratycznych ideałów i opiera się na szacunku wobec równości, wartości i godności wszystkich ludzi. Niewątpliwie swoje początki zawdzięcza religii chrześcijańskiej, która upowszechniła ideę lokalnej pomocy rodzinnej i obywatelskiej, ale jej koncepcja powstała na początku XX wieku na skutek zmian społecznych i ekonomicznych i odpowiedzi na potrzeby społeczeństwa i jego członków w zakresie opieki zdrowotnej, edukacji oraz dobrobytu. Do przełomu wieków XIX i XX praca socjalna nie była działalnością zawodową. Zmiany spowodowały, że praca socjalna przestała być rodzajem społecznej dobroczynności, a stała się zawodem. Kolejne lata przynosiły ewolucję form tej działalności, która zaczęła się od opieki i pomocy wzajemnej w ramach rodziny wielopokoleniowej, a doprowadziła do ukształtowania zawodu pracownika socjalnego, jako profesjonalisty od pomagania (Weber, 2014, s. 108).

Polską teorię pracy socjalnej ukształtowały te same idee i tradycje, które wywarły wpływ na pedagogikę społeczną. Powstające pod wpływem idei pozytywistycznych inicjatywy samokształceniowe, placówki i instytucje oświatowo-wychowawcze pełniły podwójną rolę. Kompensowały brak narodowego systemu oświaty i wychowania, kultury i zabezpieczenia społecznego, stanowiąc jednocześnie odpowiedź światłych warstw społeczeństwa polskiego na zjawiska nędzy, kulturowego zacofania i braku szans życiowych. W ten sposób praca socjalna stała się jedną z podstawowych (obok oświaty dorosłych oraz historii pracy społecznej i oświatowej) dziedzin badań pedagogiki społecznej (Brenk, 2007).

Pomimo, że pojęcie *praca socjalna* ma swoje korzenie w „unaukowanej filantropii”, to włączanie teorii pracy socjalnej do „rodziny nauk” jest procesem trwającym wiele lat, który nadal nie jest zakończony. Termin ten - podobnie jak większość pojęć w naukach społecznych - jest wieloznaczny i nieostry. O wieloznaczności świadczy fakt, iż pojęcie *praca socjalna*, to zarówno nazwa specyficznej działalności i nazwa profesji. O tym, iż powyższy termin jest nieostry, świadczy fakt, iż nie jest ustalona delimitacja między „pracą socjalną” a określeniami bliskoznacznymi, takimi jak „praca opiekuńcza”, „praca socjalno-wychowawcza” czy „praca kulturalno-wychowawcza” (Szatur-Jaworska, 1995, s. 108).

Według definicji zaproponowanej przez Komitet Rady Europejskiej, praca socjalna jest specyficzną działalnością zawodową, mającą na celu lepszą adaptację osób, rodzin, grup i środowiska społecznego, w jakim żyją, oraz rozwijanie poczucia godności osobistej i odpowiedzialności jednostek na drodze odwoływania się do potencjalnych możliwości poszczególnych osób, do powiązań międzyprofesjonalnych, a także sił i środków społecznych (Kantowicz, 2001, s. 18)

Jednak zdaniem E. Kantowicz, trudno jest wskazać jedną dyscyplinę naukową, która mogłaby stanowić teoretyczną podstawę praktyki pracy socjalnej, bowiem „jest co najmniej kilka dyscyplin teoretycznych, do których odwołuje się praktyka pracy socjalnej, a wśród nich przede wszystkim pedagogika, pedagogika społeczna, pedagogika i teoria pracy socjalnej, pedagogika opieki, polityka społeczna, socjologia, psychologia, antropologia kultury. Ponadto od kilku lat na gruncie europejskim toczy się dyskusja wokół powstania nowej dyscypliny: nauki o pracy socjalnej (*Social Work Science*), której dążeniem jest wypracowanie systemu teoretycznych kategorii, koncepcji oraz metodologii, pozwalających na opis wielorakich pól pracy i form działania w obszarze pracy społecznej” (Kantowicz, 2013, s. 138).

Niewątpliwie, praca socjalna jest działalnością o charakterze pomocowym, której podstawowym celem jest niesienie pomocy ludziom w bardzo różnych sytuacjach, nie tylko w trudnościach materialnych, ale także psychicznych, emocjonalnych, a nawet duchowych. W tym kontekście zaznaczyć należy, iż praca socjalna może przyjmować dalece zróżnicowane formy - od pomocy doraźnej, aż po długofalowe działania skierowane na wspieranie rozwoju jednostek, grup i całych społeczności. Uzależnione jest to od potrzeb i możliwości podmiotów, którym się pomaga oraz możliwości osób i instytucji pomagających. (Wódz, 1998, s. 13).

Na poziomie praktycznym praca socjalna wymaga kompetencji w zakresie różnych nauk społecznych, znajomości metod socjalnej interwencji i biegłości w posługiwaniu się nimi oraz takiej wiedzy o człowieku, która pozwala na nawiązanie odpowiedniego, osobistego kontaktu z podopiecznym. Z kolei na poziomie teorii, badania empiryczne i teoretyczne umotywowane są dwojakimi względami: praktyczno-społecznymi, których celem jest diagnoza problemów społecznych i jednostkowych, empiryczna ocena działań praktycznych i zaproponowanie procedur interwencji społecznej oraz względami naukowo-poznawczymi, które mają na celu dostarczenie opisu nowych obszarów rzeczywistości oraz wzbogacanie teorii naukowej (Szatur-Jaworska, 1995, s. 113).

Powołując się na poglądy K. Kadeli i J. Kowalczyka można stwierdzić, że praca socjalna jest złożona oraz trudna przede wszystkim ze względu na prowadzenie działalności pomocowej w kierunku różnorodnych osób, grup społecznych obarczonych zróżnicowanymi problemami. Dziedzina ta oddziałuje dynamicznie na rzeczywistość społeczną, gdyż musi korespondować ze wzrastającymi oczekiwaniami społeczeństwa na polu ochrony interesów

jednostek oraz grup społecznych nie będących w stanie samodzielnie bronić się i walczyć o respektowanie swoich praw (Kadela, Kowalczyk, 2014, s.10).

Przytoczone przykłady definiujące pracę socjalną wskazują na dosyć szeroki zakres zadań, jakie aktualnie przed nią stoją.

2. Koncepcja pracy socjalnej w tradycji pedagogiki społecznej

Polska pedagogika społeczna dostarcza wiedzy naukowej opisującej środowiskowe uwarunkowania rozwoju i wychowania jednostek i grup społecznych, jak również ukazuje modele przekształceń tych uwarunkowań na korzystniejsze z punktu widzenia zdiagnozowanych potrzeb rozwojowych i wychowawczych. Pojęcie „społeczna” stosowane jest w dwóch zasadniczych znaczeniach: jako wyznaczenia celu aktywności oraz określenia sposobu działania.

W historii pedagogiki społecznej w Polsce można wyodrębnić cztery okresy rozwojowe. Pierwszy okres przypada na lata 1908-1939 (Radlińska, 1961, s. 107). Jest to etap tworzenia podstaw teoretycznych pedagogiki społecznej w Polsce, który staje się fundamentem dla profesjonalnej pracy socjalnej. Twórczynią i propagatorką polskiej koncepcji pracy społecznej (a następnie pracy socjalnej) była H. Radlińska. W jej pracach znajdują się ponadczasowe założenia pracy społecznej, zaś postulaty tkwiące u podstaw poglądów autorki dotyczą istoty bytu jednostek i społeczeństwa (założenia ontologiczne), możliwości i źródeł poznania danej rzeczywistości (założenia epistemologiczne) oraz istoty i sensu działań praktycznych, które składają się na pracę socjalną (założenia i zasady praktyczne). Zadaniem Radlińskiej synonimem pojęcia „praca socjalna” jest „praca społeczna”, która „polega na wydobywaniu i pomnażaniu sił ludzkich, na ich usprawnianiu i organizacji wspólnego działania dla dobra ludzi”. Radlińska dokonuje próby sformułowania przedmiotu i zadań pedagogiki społecznej, jak również przedstawia przesłanki własnej koncepcji pedagogiki społecznej podkreślając, iż głównym punktem widzenia pedagogiki społecznej jest wzajemny i aktywny stosunek jednostki i środowiska (tamże).

Według H. Radlińskiej pedagogika społeczna nadaje nowy sens działalności wychowawczej: kładzie nacisk na uruchomienie sił społecznych, ulepszanie środowiska życia poczynaniami dynamicznymi jednostek i grup społecznych, na odnajdywaniu sił i wspieraniu w działaniu, na rozbudzaniu ich wyobraźni (tamże).

Dorobek naukowo-badawczy Radlińskiej trwale zapisał się w tradycje polskiej pedagogiki społecznej. Należy podkreślić, że jej poglądy dotyczące pracy społecznej okazały się być doskonałym podłożem dla rozwoju polskiej myśli w tej dziedzinie przez kolejne dziesięciolecia (Brenk, 2007, s. 90, 93).

Drugi okres (1945-1980) cechuje kontynuacja dorobku tej dyscypliny pedagogicznej z lat II Rzeczypospolitej z próbą zaadoptowania go do nowych potrzeb społecznych i wychowawczych. W wyniku likwidacji Katedry Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego, w latach 1950-1956 nastąpiła przerwa w rozwoju pedagogiki społecznej, a reaktywowanie i powstawanie nowych ośrodków pedagogiki społecznej datuje się od 1957 roku. W tym czasie następuje upowszechnianie się w polskiej pedagogice podstawowych pojęć i założeń pedagogiki społecznej. Koniec tego okresu charakteryzuje się nowymi poszukiwaniami pedagogów społecznych oraz oceną roli, jaką spełniła pedagogika społeczna w pierwszym okresie i jaką mogłaby spełnić w zmieniających się warunkach społecznych (Theiss, 2018).

Poza Radlińską duży wkład w rozwój pedagogiki społecznej włożyli: A. Kamiński (1972,1976), R. Wroczyński (1974), E. Trempała i inni (1969).

Kolejny okres przypada na lata 80. i charakteryzuje się dramatem tożsamości, ograniczeniem myśli pedagogicznej i krytycznymi reakcjami pedagogów społecznych w obliczu kryzysu i przesilenia formacji politycznej. Definiowane są nowe obszary zagrożeń społecznych a wraz z samokrytyką rysuje się tendencja powrotu do pierwotnych źródeł. Pojawiają się też nowe ośrodki i postacie pedagogów społecznych (m.in. S. Kawula, 1983; A. Radziewicz-Winnicki, 1985; I. Lepalczyk, J. Badura, 1987).

W latach 90. pedagogikę społeczną próbowano traktować zarówno jako dyscyplinę zajmującą się działalnością wyłącznie profilaktyczno-kompensacyjną wśród warstw upośledzonych pod względem rozwojowym, środowiskowym, kulturalnym (A. Kargulowa, J. Kargul, 1990; A. Radziewicz-Winnicki, 1990); jak też jako teorię i praktykę środowiska wychowawczego, stwarzającego warunki rozwoju osobowego każdemu człowiekowi (S. Kawula, 1990; A. Przećławska, W. Theiss, 1999; E. Trempała, 1995).

P. Czarnecki analizując rozwój polskiej pedagogiki społecznej w okresie transformacji ustrojowej lat 90. zauważa, że stanowiła ona w dużym stopniu kontynuację badań prowadzonych wcześniej, choć oczywiście w związku z transformacją pojawiły się nowe problemy społeczne i obszary badań (Czarnecki, 2012, s. 339).

Zdaniem A. Radziewicz-Winnickiego, w polskiej pedagogice społecznej dominuje problematyka zmiany społecznej, ubóstwa i wykluczenia społecznego niewydolności wychowawczej, resocjalizacji, interwencji kryzysowej oraz wsparcia społecznego (Radziewicz-Winnicki, 2008, s. 169). Stąd też jako nauka i działalność praktyczna powinna koncentrować się nad wychowawczym funkcjonowaniem typologicznie różnych środowisk wychowawczych, z perspektywy podejmowanych działań kompensacyjnych, profilaktycznych i modernizacyjnych (Radziewicz-Winnicki, 1995, s. 4).

Pedagogika społeczna nie tylko wskazuje na pedagogiczno-społeczne kwestie pracy socjalnej, ujmowanej jako działanie społeczne, ale przede wszystkim wyjaśnia mechanizmy sprzyjające projektowaniu zmian i przetwarzaniu środowiska. W tym sensie zaznacza się jej

wymiar edukacyjny i wychowawcze podejście do pracy socjalnej, a sama pedagogika społeczna jest jedną z kategorii naukowych konstytuujących teoretyczne podstawy tego obszaru działania społecznego. Równocześnie pozostaje dobrym łącznikiem między zespołem nauk o wychowaniu, kulturze i społeczeństwie.

3. Praca socjalna i pedagogika społeczna – obszary interakcji i komplementarności

Powiązanie pedagogiki społecznej z pracą socjalną, na gruncie dotychczasowego dorobku naukowego, odnosi się do występujących w ich tradycji wartości i haseł sprawiedliwości oraz równości. Podejmowane z tego punktu widzenia badania nad rzeczywistością społeczną ukazują zawsze fakty i zjawiska świadczące o rozwarstwieniu socjalnym, kulturalnym i edukacyjnym środowiska życia człowieka. Praca socjalna bowiem analizuje i ujawnia zjawiska: biedy, bezrobocia i uzależnień. Zajmuje się także barierami w dostępie do różnych dóbr, a przede wszystkim do oświaty i kultury, koncentrując się przy tym na zagrożeniach społecznych i odkrywając siły działające w określonej rzeczywistości (Gołuch-Pach, 2020).

Niewątpliwie praca socjalna stanowi jeden z kluczowych elementów pedagogiki społecznej. Można nawet stwierdzić, że jest jej fundamentem. W tym miejscu warto odnieść się raz jeszcze do ujęcia zaproponowanego przez H. Radlińską, jej zdaniem „pedagogika społeczna to zainteresowanie wzajemnym stosunkiem jednostki i środowiska, [...] krzewienie pewnych wartości zapewniających byt, przetwarzanie tego środowiska” (Radlińska, 1961, s. 339). To właśnie pedagogikę społeczną określa się jako pedagogikę socjalną, czyli taką, która zajmuje się jednostkami i zbiorowościami w różnym wieku, wymagającymi opieki lub wsparcia oraz instytucjami wymagającymi od swoich pracowników realizacji tych zadań. Ich związki merytoryczne i metodyczne są oczywiste (tamże).

Samo pojęcie pracy socjalnej na przestrzeni lat podlegało różnorodnym zmianom i modyfikacjom. Niegdyś wiązano je z akcją socjalną – czyli działalnością państwa, związków zawodowych i zakładów pracy czy też działalnością charytatywną na rzecz pracujących i ich rodzin. Związane one były z działalnością ruchów społecznych, reformatorskich, ugrupowań politycznych, związków religijnych i stowarzyszeń kulturalnych. Obecnie pojęcie pracy socjalnej można zdefiniować w dwóch nurtach; jako realizowanie i zaspokajanie potrzeb socjalno-bytowych i potrzeb kulturalno-wychowawczych oraz wspomaganie pomyślnego rozwoju jednostek i grup społecznych. Zdaniem wielu autorów, jest ona profesjonalnym, zorganizowanym i celowym działaniem o charakterze prospołecznym, które powinno być realizowane według zasad i metod specyficznych dla tego zawodu (Matyjas, 2003; Kamiński, 2000; de Robertis, 1998). W ujęciu paradygmatu funkcjonalnego, [...] „pomoc społeczna stanowi jedną z podstawowych

instytucji społecznych i pełni istotne, właściwe sobie funkcje w celu utrzymania ładu i integracji systemu społecznego” (Zalewski, 2005, s. 43).

Z całą pewnością, że nurty refleksji nad pracą socjalną oraz kierunki myślenia w pedagogice społecznej wyraźnie się przenikają. Pedagogika społeczna zwraca uwagę, że obok zasobów materialnych, kulturalnych i organizacyjnych istnieją siły społeczne. Waloryzacja wychowawcza tych zasobów nie może się skutecznie dokonywać bez praktyki pracy socjalnej (Mikulski, 2005, s. 18), która nieustannie poszukuje inspiracji teoretycznych w myśli pedagogów społecznych. D. Lenzen pisząc o obszarach komplementarności obu dziedzin zwraca uwagę na to, że do problemów badawczych pedagogiki społecznej zalicza m in. pomoc społeczną i pracę społeczną. Tym samym utożsamia pedagogikę społeczną z jej funkcją socjalną. Traktuje ją bardziej jako teorię pracy społecznej (Sroczyńska, 2007, s. 67). Co ważne, w kategorii pedagogów społecznych usankcjonowana jest kadra pracowników socjalnych bezpośrednio zajmująca się pracą socjalną.

Z kolei różnice między pracą socjalną a pedagogiką społeczną polegają na odmienności podejścia do sposobu definiowania problemów społecznych przez pedagogów społecznych i pracowników socjalnych. Ci pierwsi definiują problemy jednostek i zbiorowości w perspektywie ich całościowego doświadczenia w osobistym kontakcie i dążą do uchwycenia ich cech specyficznych: unikalności, niepowtarzalności oraz jednostkowej, jakościowej złożoności przez co społeczna skala zjawiska pozostaje elementem kontekstu takiej definicji zachowując jednocześnie perspektywę jednostkową. Z kolei dla praktyki pracowników socjalnych, problem społeczny to zjawisko, które dla większej lub znaczącej części pewnej zbiorowości stanowi fakt uciążliwy oraz wymagający przeciwdziałania (Pacholski, Słaboń 2010, s. 149), zaś obowiązująca ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2015, poz. 163) nakłada na gminy i powiaty obowiązek opracowania i realizacji strategii rozwiązywania problemów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka (Mańka, 2014, s. 4).

Od pedagogiki społecznej i pracy socjalnej oczekuje się upodmiotowienia działań służących bezpieczeństwu socjalnemu, gdyż jak twierdzi J. Mikulski „kwestie społeczne w większości przypadków mogą być z pożytkiem rozstrzygane przy pomocy pedagogiki społecznej” (Mikulski, 2005, s. 17). Pedagogika społeczna pojmowana jako szczególny typ wychowania, polega na aktywizowaniu wszystkich generacji wiekowych i kręgów środowiskowych do ulepszania środowiska życia. Z kolei praca socjalna jest działaniem społecznym, jak również profesjonalnym sposobem budzenia wyższych potrzeb, uświadamiania celów i mobilizowania jednostek, grup i społeczności do umiejętnego podejmowania wysiłków zmierzających dla polepszenia swego losu. W sytuacji, gdy praca socjalna reprezentuje społeczno-pedagogiczny punkt widzenia, jest traktowana w wymiarze praktycznym jako jedna z funkcji pedagogiki społecznej (Mikulski, 2005, s. 15).

A. Lipczyński (2011) uważa, że związki pedagogiki społecznej i pracy socjalnej nie są jednoznaczne. W uzasadnieniu swojej tezy autor podaje, że „pedagogika nadaje pracy socjalnej znacznie szerszy wymiar uwidoczniiony w wielu działaniach i programach. Ze względu na charakter pedagogiki społecznej jako dyscypliny teoretyczno-praktycznej, zajmując się badaniem rzeczywistości społecznej, planowaniem i projektowaniem działań i dążeniem do wprowadzania zmian jakości życia zgodnie z akceptowanymi wartościami i celami, staje się ona normatywno-pragmatyczną koncepcją obecną w teorii i praktyce pracy socjalnej” (tamże, s. 10).

Podsumowanie

W dyskusji nad związkami łączącymi pedagogikę społeczną i teorię pracy socjalnej nie ma wątpliwości, co to tego, że te dwie kategorie wyraźnie się przenikają zajmując się pracą socjalną rozumianą jako nauka oraz działalność praktyczna. Pedagogika społeczna wyrasta z refleksji nad niedoskonałością tradycyjnych metod wychowania i zwraca się ku pracy socjalnej uznając, że powinna być ona potraktowana jako działalność wychowawcza wyrównująca braki powstające w toku życia jednostki w jego środowisku. W takim przypadku teza postawiona na wstępie opracowania wydaje się być słuszna, szczególnie gdy komplementarność obu kategorii będziemy traktować jako płaszczyznę współdziałania w szerszym kontekście społecznym. Tym bardziej, że wiele nurtów refleksji nad pracą socjalną oraz kierunków myślenia w pedagogice społecznej wyraźnie się uzupełniają, a praktyka pracy socjalnej nieustannie poszukuje inspiracji teoretycznej w koncepcjach pedagogiki społecznej (Marynowicz-Hetka, 1996, s. 171).

Pomimo czytelnych związków pomiędzy pedagogiką społeczną i pracą socjalną, trudno jest jednoznacznie ocenić ich relacje. Dyskurs nad tożsamością naukową pracy socjalnej sytuuje pedagogikę społeczną – jako już uznaną dyscyplinę nauk – na miejscu priorytetowym w porównaniu do pracy socjalnej. Z kolei pedagogiczne przesłanie aplikowane w pracy socjalnej nadaje jej inny, szerszy wymiar, którego pozytywne konsekwencje uwidaczniają się w wielu działaniach i programach o charakterze pomocowym (Kantowicz, 2001, s. 31)

Niemniej jednak we współczesnej pedagogice społecznej pozycja pracy socjalnej pozostaje szczególna. Obecnie praca socjalna przyczynia się do nadawania znaczeń teoriom pedagogii społecznej. To właśnie przez pracę socjalną różnorodne teorie pedagogiczne niejednokrotnie nabierały społecznego znaczenia, były społecznym sprawdzianem, stanowi ona też dla pedagogiki społecznej istotne zadanie poznawcze i wyzwanie praktyczne.

Bibliografia:

- Brenk, M. (2007). Praca socjalna w pedagogice społecznej Heleny Radlińskiej (w:) W. Jamrożek, K. Ratajczak, D. Żołędź-Strzelczyk (red.), *Ad novum fructum. Z okazji jubileuszu poznańskich historyków wychowania, 85-94*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Czarnecki, P. (2012). Pedagogika społeczna. Podstawowe pojęcia i definicje, *Spółeczeństwo i Edukacja*, 1, 389-415.
- De Robertis, C. (1998). *Metodyka działania w pracy socjalnej*, Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”.
- Gołuch-Pach, J., *Środowiska wychowawcze i ich rola w pracy społecznej*, pobrane z: <https://www.szkolnictwo.pl/index.php?id=PU5694> (pobrano: 12.05. 2020).
- Kadela, K., Kowalczyk, J. (2014). *Standardy pracy socjalnej*, Warszawa: Wydawnictwo Wrzos.
- Kamiński, A. (1972). *Funkcje pedagogiki społecznej: praca socjalna i kulturalna*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kamiński, A. (1976), *Podstawowe pojęcia pedagogiki społecznej w pracy socjalnej*, Warszawa: Instytut Wydawniczy CRZZ.
- Kamiński, T. (2000). Praca socjalna jako działalność zawodowa, *Seminare*, 16, 431-448.
- Kantowicz, E. (2001). *Elementy teorii i praktyki pracy socjalnej*, Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Kantowicz, E. (2013). Edukacyjne wymiary profesjonalizacji pracy socjalnej, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Paedagogia-Psychologia*, vol. XXVI, 1-2 SECTIO J, 133-146.
- Kargulowa, A., Kargul, J. (1990). W poszukiwaniu paradygmatu pedagogiki społecznej, *Forum Oświatowe*, t. 2, 1 (3), 71-78.
- Kawula, S. (1983). *Studia z pedagogiki społecznej*, Olsztyn: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie.
- Kawula, S. (1990). Współczesny sens pedagogiki społecznej, *Forum Oświatowe*, t. 2, 1 (3), 84-95.
- Leparczyk, I., Badura, J. (1987). *Elementy diagnostyki pedagogicznej*, Warszawa: Warszawa-Łódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Lipczyński, A. (2011). *Nauki społeczne i humanistyczne w kształceniu w kierunku profesjonalizmu pracy socjalnej*, za: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Balogova4/subor/lipczynski.pdf> [pobrano:10.05. 2020]
- Mańka, J. (2015). *Diagnozowanie problemów społecznych. Przemoc w rodzinie*, Kraków: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej.
- Marynowicz-Hetka, E. (1996). Praca socjalna i jej aktualne wymiary, (w:) E. Marynowicz-Hetka, J. Piekarski, D. Urbaniak-Zajac (red.), *Pedagogika społeczna i praca socjalna. Przegląd stanowisk i komentarze*, 155-169, Warszawa: Wydawnictwo „Interart”.

- Matyjas, B. (2003). *Zakres kompetencji pracownika socjalnego w kontekście nowych wyzwań*, (w:) , K. Marzec-Holka (red.), *Pomoc społeczna. Praca socjalna. Teoria i praktyka*, 249-256. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
- Mikołajewicz, W. (1999). *Praca socjalna jako działanie wychowawcze*. Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”.
- Mikulski, J. (2005). Związki pracy socjalnej z polityką i pedagogiką społeczną, *Polityka Społeczna*, 8, 15-19.
- Pacholski, M., Słaboń A. (2010). *Słownik pojęć socjologicznych*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego.
- Przeclawska, A., Theiss, W. (1999). *Pedagogika społeczna. Pytania o XXI wiek*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Radlińska, H. (1961). *Pedagogika społeczna*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Radziewicz-Winnicki, A. (1985). *Paedagogica societatis: przedmiot, zadania a współczesność*. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- Radziewicz-Winnicki, A. (1990). Uwagi o aktualnej sytuacji polskiej pedagogiki społecznej, *Forum Oświatowe*, t. 2, 1 (3), 96-105.
- Radziewicz-Winnicki, A. (1995). Pedagogika społeczna. Głos w dyskusji, *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 9, 3-7.
- Radziewicz-Winnicki, A. (2008). *Pedagogika społeczna w obliczu realiów codzienności*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Sroczyński, W. (2007). Pedagogika społeczna czy/a środowiskowa? *Kultura i Edukacja*, 2, 60-69.
- Szatur-Jaworska, B. (1995), Teoretyczne podstawy pracy socjalnej, (w:) T. Pilch, I. Lepalczyk (red.), *Pedagogika społeczna*, 106-123, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Theiss, W. (2018). Edukacja i zaangażowanie Sto lat pedagogiki społecznej w Polsce (1908–2008). Wprowadzenie, *Pedagogika Społeczna*, 2 (68), 9-34.
- Trempała, E. (1969). *Integracja podstawowych środowisk wychowawczych a rezultaty pracy pedagogicznej szkoły*, Warszawa: PWN.
- Trempała, E. (1995). Geneza, ewolucja, stan i prognozy pedagogiki społecznej, *Rocznik Pedagogiczny*, t. 18, 67-97.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2015 r., poz. 163).
- Weber, E. (2014). Efektywność pracy socjalnej w środowisku lokalnym, *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, seria: Organizacja i Zarządzanie*, 69, 107-118.
- Wódz, K. (1998). *Praca socjalna w środowisku zamieszkania*, Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”.
- Wroczyński, R. (1974). *Pedagogika społeczna*, Warszawa: PWN.
- Zalewski, D. (2005). *Opieka i pomoc społeczna. Dynamika instytucji*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.